

Poznań, 21.08.2023 r.

prof. UMK dr hab. Radosław Muszkieta
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Katedra Kultury Fizycznej

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr. Piotra Dobosza

pt. „Skuteczność i ocena procesu intelektualizacji w wychowaniu fizycznym na tle wybranych uwarunkowań”

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgra Piotra Dobosza pt. „Skuteczność i ocena procesu intelektualizacji w wychowaniu fizycznym na tle wybranych uwarunkowań”, to niezwykle ważne opracowanie opisujące problem intelektualizacji dzieci i młodzieży w procesie wychowania fizycznego, w świetle celów wychowania fizycznego, obowiązującej podstawy programowej, programów nauczania, a przede wszystkim praktyki szkolnej. Wielu teoretyków i dydaktyków wychowania fizycznego ujmowało w celach wychowania fizycznego intelektualizację, czyli przekazywanie i wyposażanie uczniów w wiedzę o kulturze fizycznej. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez Autora dysertacji oraz bardzo dobrego przeglądu literatury i wielu cytowanych wyników badań naukowych, intelektualizacja w wychowaniu fizycznym jest mitem, pozostaje mocno osadzona w oczekiwaniach i teorii. Jest niestety najsłabszym ogniwem w efektywności i jakości wychowania fizycznego w polskich szkołach podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych. Jakie są przyczyny tego stanu? Jakie uwarunkowania i czynniki mają wpływ na tak niski poziom wiedzy uczniów związanej z wychowaniem fizycznym? Na te i inne pytania podjął próbę odpowiedzi Autor dysertacji. Z 23-letnich obserwacji przeprowadzonych przez recenzenta rozprawy podczas przebiegu komisji awansu zawodowego nauczycieli na stopień nauczyciela mianowanego i dyplomowanego wynika, że problem głównie dotyczy niedostatecznych kompetencji, wiedzy i doświadczeń nauczycieli wychowania fizycznego. Na zadawane pytania nauczycielom wychowania fizycznego na wyżej wymienionych komisjach awansu zawodowego, które dotyczyły sposobów i zakresu stosowanej intelektualizacji w procesie wychowania fizycznego, uzyskiwano niezadowalające odpowiedzi, często świadczące o braku podstawowej wiedzy i kompetencji. Bardzo źle wygląda także znajomość zagadnień zawartych w

podstawie programowej w zakresie przekazywania wiedzy z kultury fizycznej i praktyczna realizacja tych treści, wartości, zachowań i norm przez nauczycieli wychowania fizycznego w procesie kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej.

Objętość. Praca liczy 272 strony maszynopisu. W rozprawie zawarto 28 tabel w tekście pracy, 52 tabele w aneksie pracy i 29 rycin w tekście pracy doktorskiej. Aneks zawiera: wykaz tabel, wykaz narzędzi badawczych (arkusz obserwacji czynności i interakcji nauczyciel-uczeń; test do pomiaru wiedzy posiadanej; kwestionariusz ankiety do pomiaru aktywności fizycznej MVPA i aktywności sportowo-rekreacyjnej ASR; kwestionariusz do badania rzeczywistych intencji nauczyciela tj. wiedza zapamiętana); spis rycin; spis tabel; streszczenie pracy w języku polskim i angielskim.

Struktura. Rozprawa została podzielona na wstęp, 4 rozdziały zasadnicze, bibliografię i aneks. Rozdziały zasadnicze obejmują następujące zagadnienia: 1] intelektualizacja procesu edukacji fizycznej w teorii i badaniach naukowych (11 podrozdziałów); 2] metodologia badań własnych; 3] analiza wyników badań; 4] dyskusja i wnioski.

Ocena treści.

We wstępie Autor rozprawy wskazuje na wiodący problem, który w głównej części pracy analizuje teoretycznie i empirycznie. Stwierdził m.in., że „w świadomości społecznej przyjęło się, że zajęcia wychowania fizycznego służą zachowaniu zdrowia, poprawie sprawności, rozrywce, pozbyciu się stresu, czy przyjemnemu spędzaniu czasu. Jednak lekcje wf nie są jedynie przerywnikiem pomiędzy innymi przedmiotami szkolnymi. Nie chodzi tylko o doraźne korzyści, ale wypracowanie u uczniów nawyków służących zdrowemu i aktywnemu życiu w wieku dorosłym. Istotne jest więc, by nauczyciel nie zajmował się tylko ciałem, ale również oddziaływał na świadomość ucznia (Nowak 2017)”. Bez podstawowej wiedzy o zdrowiu, aktywności fizycznej, żywieniu, wpływu ruchu na zdrowie fizyczne, psychiczne i społeczne etc., nie można skutecznie kształtować u dzieci i młodzieży właściwych postaw prospołecznych, prozdrowotnych, prorekreacyjnych i proturystycznych. Informacje przekazywane przez nauczycieli wychowania fizycznego muszą mieć podłoże naukowe i powinny być przekazane w sposób zrozumiały i interesujący dla ucznia, które będą miały przełożenie na właściwe zachowania i postawy w czasie teraźniejszym (szkolnym) i przyszłym (dorosłym). Obecnie ważnym zadaniem stojącym przed nauczycielami, także wychowania fizycznego, jest wyposażenie uczniów w kompetencje krytycznego myślenia i właściwego obcowania z informacjami, które można uzyskać m.in. w Internecie i różnych mediach. Dotyczy to przede wszystkim wszech obecnych tzw. *fake news* i „opinii i porad” pseudoekspertów.

Rozdział 1. „Intelektualizacja procesu edukacji fizycznej w teorii i badaniach naukowych” został podzielony na 11 podrozdziałów, w których Autor powołując się na wiele opracowań, dokonał merytorycznej i obszernej analizy następujących zagadnień: 1] doraźne i perspektywne cele edukacji fizycznej; 2] rola i znaczenie intelektualizacji w edukacji fizycznej; 3] ewolucja w programowaniu wiedzy; 4] nauczanie i uczenie się jako proces komunikacji dydaktycznej; 5] tradycyjne i współczesne metody przekazu wiedzy; 6] wiedza w czynnościach i interakcjach nauczyciel-uczeń; 7] badania dotyczące procesu intelektualizacji w edukacji fizycznej; 8] badania dotyczące czynności dydaktycznych nauczyciela w lekcji wychowania fizycznego; 9] badania dotyczące kompetencji nauczyciela wychowania fizycznego; 10] badania dotyczące aktywności fizycznej młodzieży szkolnej; 11] przegląd badań w zakresie edukacyjnych intencji nauczycieli wychowania fizycznego w procesie intelektualizacji lekcji. Rozdział ten jest opracowany bardzo dobrze, zawiera najważniejsze zagadnienia związane z tematem rozprawy doktorskiej i nie budzi zastrzeżeń recenzenta. Szczególnie interesująca jest charakterystyka roli i znaczenia procesu intelektualizacji w wychowaniu fizycznym oraz ewolucja intelektualizacji w programach nauczania i praktyce szkolnej. Doktorant powołując na dwóch badaczy stwierdził, że „nie brakuje opinii, że w 2016 roku (tzw.) reforma była przeprowadzona w pośpiechu a konsultacje z zainteresowanymi środowiskami były mało efektywne, stąd obowiązująca podstawa programowa jest obciążona wieloma błędami (Węglarz 2018, Marek 2019)”. Można więc zaobserwować dość znaczący problem mający wpływ na jakość edukacji w wychowaniu fizycznym dotyczący rozbieżności między założeniami podstawy programowej i przyjętych programów nauczania a wdrażaniem określonych celów i zadań przez nauczycieli wychowania fizycznego w polskich szkołach. Doktorant zwrócić też uwagę w podrozdziale „tradycyjne i współczesne metody przekazu wiedzy” na próby wprowadzenia do obiegu szkolnego podręczników z wychowania fizycznego. Na szczególną uwagę zasługuje zestaw podręczników i materiałów dydaktycznych z wychowania fizycznego przygotowany przez Tomasza Frołowicza i Bogumiłę Przysiężną. Autor rozprawy wskazał też zagraniczne opracowania metodyczne, które zostały wdrożone do praktyki oświatowej i dobrze spełniają swoją rolę m.in. w Szwecji, Hiszpanii i Anglii.

W podsumowaniu części teoretycznej rozprawy Autor zadał kilka istotnych pytań, na które (jak zaznaczył) próbował odpowiedzieć w części badawczej dysertacji. Pytania dotyczyły: „1] Jaką rzeczywistość edukacyjną mamy po ponad 20 latach praktykowania reformy? 2] Czy ówczesne zmiany stworzyły „mutanta edukacyjnej rzeczywistości założeniowej” w wychowaniu fizycznym? 3] Czy humanistyczna wersja wychowania fizycznego to mit i działania pozorne? 4] Czy fałszowanie i ukrywanie rzeczywistości w edukacji fizycznej przez nauczycieli trwa nadal? 5] Czy

założenia podstawy programowej w zakresie przekazu wiedzy to nierzeczywista rzeczywistość w praktyce lekcji wychowania fizycznego?”. Wyżej zaprezentowane problemy badawcze mogą stanowić przyczynek do wielu ważnych i wieloletnich badań naukowych na rzecz rozwoju edukacji.

Rozdział II został poświęcony metodologii badań własnych Doktoranta i podzielony na 6 podrozdziałów. Autor rozprawy postawił dwa cele główne. Pierwszym celem badań była ocena skuteczności osiągania celów z wiedzy w procesie edukacji fizycznej z perspektywy czynności dydaktycznych nauczycieli, 3-letniego procesu wychowania fizycznego, uczniów w zakresie wiedzy i wybranych uwarunkowań oraz wiedzy programowej zapisanej w obowiązujących dokumentach. Drugim celem badań było wskazanie na tendencje zachodzące w zakresie wiedzy przekazywanej przez nauczycieli oraz uwarunkowania związane z wiedzą zapisaną w dokumentach programowych w ujęciu historycznym.

Dodatkowo sformułowano 7 pytań badawczych w odniesieniu do stanu zmiennych i 9 pytań badawczych w odniesieniu do zależności między zmiennymi. Bardzo trafny i cenny jest podział pytań badawczych na wyżej wymienione dwie kategorie.

Na wyróżnienie zasługuje podrozdział 2.3., w którym Doktorant dokonał szczegółowej i merytorycznej charakterystyki zastosowanych zmiennych, ich operacjonalizacji, a przede wszystkim uzasadnienia wyboru modelu pomiarowego.

Cele badań, pytania badawcze oraz rodzaje zmiennych, ich operacjonalizacja i wybór modelu pomiarowego zostały opracowane bardzo dobrze i nie budzą zastrzeżeń merytorycznych i metodycznych.

Podrozdział 2.4. został poświęcony szczegółowej charakterystyce badanej grupy, terenowi badań i organizacji badań. Badania podzielono na 6 etapów. Badania od 1 do 4 obejmowały uczniów liceów krakowskich. Pierwsze badanie o charakterze porównawczym przeprowadzono za pomocą testu wiedzy w 3 liceach (po 5 klas w każdym liceum, N=440 uczniów). Drugie badanie o charakterze diagnostycznym przeprowadzono po upływie trzech lat w klasach 3 liceów, wykorzystując ten sam test wiedzy (N=346). Badanie trzecie obejmowało pomiar aktywności fizycznej MVPA oraz aktywności sportowo-rekreacyjnej ASR wśród uczniów klas 3 liceów (3 licea, 15 klas). Badanie nr 4 obejmowało młodzież uczestniczącą w lekcjach wychowania fizycznego, które przeprowadzono za pomocą ankiety „wiedzy zapamiętanej”. Badanie piąte przeprowadzono poprzez obserwacje 45 lekcji wychowania fizycznego (3 licea, po 5 lekcji w klasach 1, 2 i 3). Szósty etap badań obejmował analizę dokumentów programowych (od programów nauczania wychowania fizycznego od 1983 roku do aktualnej podstawy programowej z wychowania fizycznego). Wieloetapowość badań, poświęcony czas na badania, liczebność

badanych uczniów oraz placówek edukacyjnych budzą bardzo duży szacunek i poważanie. Świadczy to o bardzo wysokich kompetencjach merytorycznych, metodologicznych, a przede wszystkim organizacyjnych Doktoranta.

W podrozdziale 2.5. Autor rozprawy scharakteryzował wykorzystane metody i narzędzia badawcze. Na szczególną uwagę zasługuje liczba i zakres zastosowanych metod i narzędzi badawczych. W badaniach zastosowano: metodę sondażu diagnostycznego w badaniach nr 1 i 2; dwa kwestionariusze ankiet dotyczących poziomu aktywności fizycznej (MVPA) oraz poziomu aktywności sportowo-rekreacyjnej (ASR) w 3 etapie badań; autorski kwestionariusz ankiety dotyczący rzeczywistych intencji nauczyciela w badaniu nr 4; zmodyfikowany skategoryzowany arkusz obserwacji grupowej w badaniu nr 5; analizę dokumentów (programy nauczania, podstawa programowa) w 6 etapie badań. Należy bardzo dobrze ocenić dobrane i wykorzystane w badaniach metody i narzędzia badawcze, ze istotnym wyróżnieniem autorskiego kwestionariusza ankiety dotyczącego rzeczywistych intencji nauczyciela zastosowanego w badaniu nr 4.

W podrozdziale 2.6. opisano zastosowane metody analizy statystycznej, które zostały dobrane właściwie i merytorycznie.

Opis organizacji i przebiegu badań oraz zastosowane metody badań i metody statystyczne dowodzą dobrego doświadczenia i kompetencji badawczych Autora rozprawy.

Rozdział trzeci „Analiza wyników badań” Autor rozprawy podzielił prawidłowo na 6 podrozdziałów, analizując wyniki badań w sześciu różnych obszarach składających się na: efekty i uwarunkowania intelektualizacji w procesie edukacji fizycznej, czynności nauczyciela i uczniów oraz interakcje między nimi w aspekcie intelektualizacji lekcji wychowania fizycznego, zakres wiedzy z wychowania fizycznego w dokumentach programowych o znaczeniu historycznym i aktualnym, ewolucja intelektualizacji wychowania fizycznego w dokumentach programowych o znaczeniu historycznym i aktualnym, wpływ poziomu wiedzy z zakresu wychowania fizycznego na aktywność fizyczną i sportowo-rekreacyjną, skuteczność intelektualizacji w lekcjach wychowania fizycznego. W każdym podrozdziale (od 3.1. do 3.6.) kompetentnie i precyzyjnie Doktorant dokonał analizy wyników badań własnych. Wyniki badań zostały w sposób przejrzysty, czytelny i odpowiedni zamieszczone w tabelach i na rycinach oraz merytorycznie omówione w treści rozprawy doktorskiej.

Wyniki badań, jak stwierdził Autor rozprawy, „potwierdziły niezadowalający poziom wiedzy uczniów z wychowania fizycznego i ujawniły skalę tego problemu” (str. 170, I akapit). Uważam, że badania jednoznacznie ukazały bardzo zły stan realizacji celu wychowania fizycznego odnoszącego

się do wyposażania uczniów z niezbędną wiedzę dotyczącą szeroko rozumianej kultury fizycznej. Sytuacja jest bardzo poważna i niepokojąca.

Pokreślę jedynie trzy elementy, które opisał Doktorant w dysertacji.

1] Z badań wynika (str. 96, ryc. 3.1.5), że zaledwie 17,2% uczniów pozyskuje wiedzę z kultury fizycznej od nauczyciela na lekcjach wychowania fizycznego, czyli ok. 83% uczniów czerpie wiedzę o wychowaniu fizycznym z innych źródeł (Internet, programy telewizyjne, od kolegów i koleżanek, w domu rodzinnym i inne). To klęska nauczycieli wychowania fizycznego, szkoły i systemu edukacji.

2] Tylko 4,2% badanych uczniów zapisało zdania (badanie nr 4, str. 160, „wiedza”), które opisywały treść wiedzy występującą w lekcji a przekazaną przez nauczyciela podczas lekcji wychowania fizycznego (kategorie: technologia, przepisy, pojęcia – 2,1%; bezpieczeństwo i kultura uczestnictwa w różnych formach aktywności – 1,0%; dobór ćwiczeń w celu kształtowania zdolności motorycznych i samokontroli – 0,8%; zdrowie – 0,5%; znaczenie aktywności ruchowej i jej mechanizmy – 0%). W zasadzie trzeba to pozostawić bez komentarza.

3] Autor dysertacji wskazał merytorycznie i precyzyjnie na słabości aktualnie obowiązującej podstawy programowej. Można stwierdzić (uwaga recenzenta), że podstawa programowa z 2016 (obowiązuje od 2017 r.) i 2018 roku, nie jest podstawą programową, tylko programem nauczania. Dotyczy to zarówno wychowania fizycznego, jak i innych przedmiotów. Jest obszerna, zbyt szczegółowa, nie dająca nauczycielom wykazania się innowacyjnością i kreatywnością. Ogranicza autonomię szkół i nauczycieli. Jest zaprzeczeniem nowoczesnej edukacji np. funkcjonującej w najlepszych systemach edukacji w Finlandii, Norwegii, Szwecji czy Danii. Nowelizacja podstawy programowej wprowadzona w 2023 roku w wychowaniu fizycznym, polegająca na wprowadzeniu obowiązkowego prowadzenia testów sprawności fizycznej w szkole podstawowej, jeszcze bardziej osłabia znaczenie tego dokumentu, który zapewne będzie miał negatywny wpływ na jakość wychowania fizycznego. Doktorant stwierdził - „badania pokazały, że w aktualnie obowiązującej podstawie programowej zaplanowano stosunkowo niewiele treści programowych odnoszących się do wiedzy w porównaniu z podstawą programową z 1999 i 2009 roku (str. 120). W aktualnej podstawie programowej dominują zasoby wiadomości z obszaru technologii, przepisów i pojęć. To dość zaskakująca zmiana (str.121). Analiza treści i zawartości wiedzy pod względem sformułowań może być dyskusyjna z uwagi na klucz przyporządkowania niektórych zagadnień (tematów) do poszczególnych kompetencji (wiedza, umiejętności, postawy) (str. 132). Należy przypuszczać, że jeśli średnio co piąty temat został sformułowany wadliwie, albo został w strukturze dokumentu umiejscowiony nie w tej, co trzeba kategorii celów, to skutkiem tego mogą być poważne wady

merytoryczne w autorskich programach (i planach dydaktyczno-wychowawczych) przygotowywanych przez nauczycieli wychowania fizycznego (str.134). Podstawa programowa to kluczowy problem, obok kompetencji, wiedzy i umiejętności nauczycieli, mający istotny związek z jakością edukacji, w tym jakością wychowania fizycznego, także w obszarze wyposażania uczniów w niezbędny zakres wiedzy z wychowania fizycznego.

Bardzo wysoko oceniam rozdział „Dyskusja i wnioski”. Doktorant podjął naukowy dyskurs z wybranymi autorami i badaczami, odpowiedział na wszystkie zadane w rozprawie doktorskiej pytania badawcze. Dla przejrzystości i logicznej ciągłości Doktorant przeprowadził dyskusję w wybranych blokach tematycznych: wiedza posiadana – test wiedzy, wiedza posiadana – aktywność fizyczna i sportowo-rekreacyjna, wiedza doświadczona – czynności i interakcje nauczyciel-uczeń, wiedza programowa – badanie dokumentów, wiedza zapamiętana – ankieta po lekcji wychowania fizycznego. Na zakończenie rozprawy Autor wypracował 14 wniosków teoretyczno-poznawczych i 4 wnioski praktyczno-wdrożeniowe.

Spis piśmiennictwa obejmuje 216 pozycji oraz 11 dokumentów i aktów prawnych. Wykaz ten, zarówno ilościowo, jak i jakościowo jest wystarczający, trafny i zadowalający. Autor wykorzystał 22 publikacje naukowe zagraniczne obcojęzyczne.

Proszę mgra Piotra Dobosza o ustosunkowanie się podczas publicznej obrony pracy doktorskiej do dwóch kwestii.

1] Jakie należy – zdaniem Doktoranta - podjąć działania, które znacząco poprawią (zmienią) jakość kształcenia nauczycieli, w tym nauczycieli wychowania fizycznego? Jakie powinny nastąpić zmiany w systemie kształcenia nauczycieli oraz systemie doskonalenia i doksztalcania zawodowego nauczycieli, które będą miały pozytywny wpływ na poprawę kompetencji, wiedzy i umiejętności nauczycieli m.in. w zakresie efektywnego przekazywania wiedzy z wychowania fizycznego?

2] Czy zdaniem Doktoranta można wprowadzić konkretne działania wewnątrzszkolne, którą mogłyby mieć znaczący wpływ na poprawę procesu intelektualizacji uczniów na lekcjach wychowania fizycznego, a dalej na poprawę jakości (efektywności i skuteczności) wychowania fizycznego?

Podsumowanie i konkluzja. Podsumowując stwierdzam, iż przedłożona do recenzji dysertacja doktorska mgra Piotra Dobosza pt. „Skuteczność i ocena procesu intelektualizacji w wychowaniu fizycznym na tle wybranych uwarunkowań”, spełnia wszelkie wymagania stawiane rozprawom naukowym na stopień naukowy doktora nauk o kulturze fizycznej, określone w art. 187 ustawy z

dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668, z późn. zm.). Wnioskuje do Rady Naukowej Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie o dopuszczenie mgra Piotra Dobosza do publicznej obrony pracy doktorskiej i dalszej procedury, zgodnie z obowiązującymi przepisami. Jednocześnie składam wniosek do Rady Naukowej Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie o **wyróżnienie** rozprawy doktorskiej mgra Piotra Dobosza.

Radosław Muszkieta